

CUPRINS

CAPITOLUL 1

STADIUL CUNOAȘTERII PRIVIND ECONOMIA SUBTERANĂ	33
1.1. Economia subterană – cadru conceptual	33
1.1.1. Contextualitatea manifestării economiei subterane	33
1.1.2. Abordări conceptuale privind economia subterană.....	35
1.1.3. Delimitarea și trasabilitatea conceptului de economie subterană	40
1.2. Cuantificarea economiei subterane – factori determinanți și metode utilizate prin raportare la cercetările din domeniu.....	41
1.2.1. Analiza factorilor determinanți ai economiei subterane	42
1.2.2. Ilustrarea cauzelor și efectelor economiei subterane	48
1.2.3. Analiza cercetărilor privind cuantificarea economiei subterane	53
1.3. Economia subterană în România – dimensiune și evoluție.....	61
1.4. Concluziile capitolului	63

CAPITOLUL 2

ELABORAREA MODELULUI DE EVALUARE ȘI CARTOGRAFIERE A ECONOMIEI SUBTERANE PRIN VALORIFICAREA INFORMAȚIILOR

ECONOMICO-FINANCIARE	65
2.1. Scopul și obiectivele cercetării statistice detaliate a variabilelor modelului de evaluare și cartografiere a economiei subterane	65
2.2. Variabila dependentă a modelului de evaluare și cartografiere a economiei subterane	66
2.3. Modelul general de evaluare și cartografiere a economiei subterane	67
2.4. Modele econometrice de evaluare și cartografiere a economiei subterane particularizate regional	73
2.4.1 Model econometric de evaluare și cartografiere a economiei subterane – DRAF Alexandria.....	74
2.4.2 Model econometric de evaluare și cartografiere a economiei subterane – DRAF București	78

2.4.3 Model econometric de evaluare și cartografiere a economiei subterane – DRAF Constanța	82
2.4.4 Model econometric de evaluare și cartografiere a economiei subterane – DRAF Deva	86
2.4.5 Model econometric de evaluare și cartografiere a economiei subterane – DRAF Oradea	90
2.4.6 Model econometric de evaluare și cartografiere a economiei subterane – DRAF Sibiu	94
2.4.7 Model econometric de evaluare și cartografiere a economiei subterane – DRAF Suceava	98
2.4.8 Model econometric de evaluare și cartografiere a economiei subterane – DRAF Târgu-Jiu	102
2.5. Concluzii cu privire la modelele de evaluare și cartografiere a economiei subterane prin valorificarea informațiilor economico-financiare	106

CAPITOLUL 3

ELABORAREA UNUI INDICE COMPOZIT AL RISCULUI FINANCIAR ȘI FISCAL, PRIN VALORIFICAREA

INFORMAȚIILOR ECONOMICO-FINANCIARE.....	110
3.1. Scopul și obiectivele cercetării statistice detaliate a elaborării unui indicator compozit al riscului financiar și fiscal, prin valorificarea informațiilor economico-financiare	110
3.2. Analiza aprofundată a evoluției dinamice regionale a coeficienților de corelație pentru variabilele modelelor econometrice studiate.....	111
3.3. Elaborarea indicelui compozit al riscului financiar și fiscal	113
3.4. Politici și strategii macroeconomice, fiscale, legislative vizând îmbunătățirea indicatorilor din model.....	114
3.5. Concluzii cu privire la indicele compozit al riscului financiar și fiscal	119

CONCLUZII GENERALE, CONTRIBUȚII PROPRII ȘI PROPUNERI DE LEGE FERENDA DE DIMINUARE A ECONOMIEI SUBTERANE.....

Concluzii generale ale cercetării	121
--	------------

Contribuții proprii la cunoașterea din domeniu	124
Propuneri de lege ferenda de diminuare a economiei subterane.....	125
LIMITE ȘI DIRECȚII VIITOARE DE CERCETARE	129
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.....	131

INTRODUCERE

Economia subterană reprezintă un domeniu de interes atât în sfera cercetării cât și la nivel de strategie de guvernare statală, în context internațional, național și regional, identificarea modalităților, metodelor și procedurilor de reducere a fenomenului constituind deziderate de politică macroeconomică. Drept urmare, înțelegerea mecanismelor sale de manifestare, a factorilor determinanți, precum și elaborarea unui instrument de cartografiere, monitorizare și control a dimensiunii sale reprezintă demersuri științifice de o importanță semnificativă.

Scopul lucrării *Economia subterană – Analiza informațiilor și cartografierea riscurilor* este acela de a cerceta, dintr-o perspectivă multidimensională, prin metode complexe, de cercetare fundamentală și de cercetare cantitativă și statistică economia subterană și de a elabora un model econometric de cartografiere și monitorizare a riscurilor asociate activităților economice ascunse.

În vederea îndeplinirii scopului cercetării au fost stabilite o serie de obiective ale cercetării, care pot fi identificate, în structură, pe fiecare capitol și subcapitol al lucrării.

Obiectivul principal al primului capitol constă în identificarea stadiului actual al cunoașterii în domeniul studiat.

În această ordine de idei, se urmărește efectuarea unei revizuii sistematice și cronologice a cercetărilor având drept tematică economia subterană, în vederea conturării contextului de manifestare al fenomenului, stabilirii cadrului conceptual și a terminologiei științifice utilizate, precum și pentru delimitarea și identificarea trasabilității conceptului de economie subterană. De asemenea, în subcapitolul intitulat *Cuantificarea economiei subterane – factori determinanți și metode utilizate prin raportare la cercetările din domeniu*, se va efectua o documentare detaliată neexhaustivă a cercetărilor științifice cu privire la metodele și tehnicile de măsurare a economiei subterane. Obiectivele operaționale trasate în vederea atingerii obiectivului central vizează efectuarea unei taxonomii a diferitelor metode de măsurare a economiei subterane, stabilirea stadiului actual al cunoașterii cu privire la măsurarea economiei subterane, precum și maparea și analiza cercetărilor întreprinse în domeniul măsurării economiei subterane.

În cel din urmă subcapitol, se va efectua o cercetare a cărei finalitate o reprezintă stabilirea dimensiunii și evoluției economiei subterane la nivel național.

Economia subterană reprezintă un concept extrem de complex, din acest motiv nefiind unitar statuată o definiție a sa în cadrul cercetărilor întreprinse prin raportare la acest subiect. Astfel, se constată că pentru definirea diferitelor forme sau modalități și variațiuni de manifestare a economiei subterane sunt folosite o serie de cuvinte și sintagme precum: economie neoficială, economie neagră, economie neraportată, economie ascunsă, economie informală, economie disimulată, economie ocultă, economie paralelă, economie nemăsurată, economie duală, sector informal, sector ascuns, muncă la negru, antreprenoriat informal, fraudă și evaziune fiscală, și altele.

Cercetările întreprinse cu referire la economia subterană vizează cu precădere anumite tematici referitoare la definirea conceptului, la stabilirea factorilor de tip cauză și a celor de tip efect, la cuantificarea sau măsurarea dimensiunii sale ca fenomen cărui nu i se poate atribui o măsură direct cuantificabilă și observabilă, a studierii principalelor sale componente constând în munca la negru, evaziunea fiscală, economia digitală ascunsă și altele, și, nu în ultimul rând, referitoare la asigurarea unui nivel crescut de siguranță economică prin măsuri de combatere a fenomenului.

Opinăm că economia subterană poate fi definită ca reprezentând ansamblul activităților economice desfășurate în afara cadrului legal sau cele care nu sunt inventariate în cadrul conturilor naționale, deși sunt legale.

Cauzele care conduc la apariția și generalizarea fenomenului economiei subterane, raportat la literatura de specialitate sunt, în sinteză, evoluția modului de viață, aplicarea politicilor de protecție socială, sporirea sarcinilor fiscale, creșterea șomajului, corupția, povara fiscală, reglementarea, calitatea serviciilor publice, moralitatea fiscală, gradul de dezvoltare economică, impozitarea excesivă, reglementările stricte și flexibilitatea mare permisă în utilizarea forței de muncă, birocrația, lipsa încrederii în guvern, inegalitatea distribuirii veniturilor în rândul populației și altele.

Pe de altă parte, dintre consecințele fenomenului menționăm: creșterea criminalității, corupția, munca la negru, neconformarea fiscală la plata impozitelor și taxelor, creșterea completivității și a flexibilității producției, costul redus al forței de muncă, presiunea asupra salariilor de pe piața oficială, prețuri mai scăzute, concurență neloială, diminuarea încasărilor la bugetul general consolidat al statului, creșterea ratei de impozitare, distorsionarea indicatorilor economici naționali, lipsa formelor de protecție socială în cazul

desfășurării muncii la negru, creșterea corupției, lobbyingul politic, creșterea cotelor de impozitare, calitatea scăzută a serviciilor publice, moralitatea fiscală scăzută, dezvoltarea redusă a economiei oficiale și altele.

În România, dimensiunea și evoluția economiei subterane văzută înregistrează un trend preponderent descendent în intervalul 2011 – 2019, cu punct de maxim în anul 2011 (29,6 % din PIB), și cu punct de minim în anul 2017 (26,3% din PIB), valori care corespund evoluției ciclice a economiei formale.

Cel de-al **doilea capitol**, intitulat *Elaborarea modelului de evaluare și cartografiere a economiei subterane prin valorificarea informațiilor economico-financiare*, are drept obiectiv principal elaborarea unui model econometric, cu utilitate duală, de cartografiere și delimitare a unui profil de risc financiar și fiscal național, la nivel macroeconomic și a unor modele regionale, cu identificarea zonelor în care se manifestă vulnerabilitățile maxime de activități circumscrise sferei economiei subterane, precum și de construire a unei funcții particularizate de catalogare a entităților raportate în eșaloane de risc. Ca variabilă dependentă a modelului econometric elaborat a fost selectată *Rata rentabilității capitalurilor proprii*, unul dintre cei mai importanți indicatori de rentabilitate economică a activității, dat fiind faptul că aceasta prezintă o sensibilitate sporită la riscul financiar și fiscal, iar variabilele independente au fost celelalte rate financiare calculate.

Obiectivul principal al **ultimului capitol**, referitor la *Elaborarea unui indice compozit al riscului financiar și fiscal, prin valorificarea informațiilor economico-financiare*, vizează analiza aprofundată a evoluției dinamicii regionale a coeficienților de corelație pentru indicatorii economico-financieri analizați și rata de rentabilitate a capitalurilor proprii, regionalizarea riscurilor prin raportare la fiecare indicator de risc financiar și fiscal analizat, elaborarea unui indice compozit al riscului financiar și fiscal pentru modelul econometric general elaborat și testat și identificarea indicatorilor economico-financieri sensibili la manifestarea riscului financiar și fiscal.

Finalitatea demersului științific a constat în elaborarea unor strategii și politici macroeconomice de combatere și control a economiei subterane, care să susțină fundamentarea procesului factorilor decizionali de la nivel macroeconomic, prin identificarea în analitic a indicatorilor financiar-patrimoniali asupra cărora trebuie acționat, în vederea obținerii unui impact indirect optim asupra reducerii dimensiunii economiei subterane.

În final sunt prezentate concluziile generale ale cercetării, contribuțiile proprii, precum și limitele și direcțiile viitoare de cercetare.

SCOPUL, OBIECTIVELE ȘI IPOTEZELE DE CERCETARE

Scopul lucrării *Economia subterană – Analiza informațiilor și cartografierea riscurilor* este acela de a cerceta, dintr-o perspectivă multidimensională, prin metode complexe, de cercetare fundamentală și de cercetare cantitativă și statistică, economia subterană, și de a elabora un model econometric de cartografiere și monitorizare a riscurilor asociate activităților economice ascunse.

Pentru a se asigura îndeplinirea scopului, lucrarea a fost structurată în **trei capitole** principale, dintre care **primul** este dedicat unei cercetări fundamentale, având drept **obiectiv central** identificarea stadiului actual al cunoașterii cu privire la economia subterană, prin utilizarea de metode de revizuire sistematică și cronologică a literaturii de specialitate.

Obiectivele cercetării aferente **primului capitol** constau, în sinteză, din:

- prezentarea neexhaustivă a diferitelor abordări de definire a conceptului de economie subterană;
- delimitarea conceptuală de terminologia științifică similară;
- enunțarea de opinii critice și elaborarea unei definiții proprii pentru conceptul de economie subterană;
- identificarea, descrierea și analiza factorilor determinanți ai manifestării activităților economice ascunse și a celor din sfera ilicitului;
- revizuirea câmpului cunoașterii cu privire la metodele și tehnicile de cuantificare a economiei subterane;
- stabilirea dimensiunii și a evoluției nivelului economiei subterane în context național.

În ceea ce privește **al doilea capitol**, acesta are drept **obiectiv fundamental** efectuarea unei cercetări statistice complexe și elaborarea unui model econometric, a cărui utilitate să fie duală, în sensul cartografierii și construirii unui profil de risc financiar și fiscal național, la nivel macroeconomic și a unor modele regionale, cu identificarea zonelor în care se manifestă vulnerabilitățile maxime de activități circumscrise economiei subterane, precum și de construire a unei funcții particularizate de catalogare a entităților raportoare în eșaloane de risc.

De asemenea, în subsidiar, se urmărește identificarea informațiilor economico-financiare utile în efectuarea unor activități complexe de evaluare, măsurare și identificare a economiei subterane.

Demersul științific ar fi util în primul rând autorităților publice cu competențe în prevenirea, evaluarea, descoperirea și combaterea fraudelor și a evaziunii fiscale, dar și părților interesate din mediul organizațional privat, respectiv auditorilor, managementului, acționarilor, investitorilor, ș.a.

Ipotezele avansate spre testare în cadrul cercetării statistice sunt după cum urmează:

H1: Riscurile asociate economiei subterane pot fi estimate pe baza variației rentabilității capitalurilor proprii, în raport cu rate structurale de rotație, de activitate, de rentabilitate și de solvabilitate;

H2: Există un nivel rezonabil de predictibilitate al riscurilor la nivel național, zonele de activități economice ilicite fiind distribuite distinct pe clustere regionale.

Obiectivul principal al celui de-**al treilea capitol** constă în valorificarea informațiilor economico-financiare în vederea evaluării dimensiunii economiei subterane la nivel micro și macro economic, prin construirea unui indice compozit cu privire la evaluarea și cartografierea riscului financiar și fiscal la nivel național, pe principalele regiuni ale țării. În vederea atingerii scopului, au fost trasate o serie de **obiective secundare**, respectiv:

- analiza aprofundată a evoluției dinamicii regionale a coeficienților de corelație pentru indicatorii economico-financiar analizați și rata de rentabilitate a capitalurilor proprii;
- regionalizarea riscurilor prin raportare la fiecare indicator de risc financiar și fiscal analizat;
- elaborarea unui indice compozit al riscului financiar și fiscal pentru modelul econometric general elaborat și testat;
- identificarea indicatorilor economico-financiar sensibili la manifestarea riscului financiar și fiscal;
- elaborarea unor strategii și politici macroeconomice de combatere și control a economiei subterane.

Ipotezele avansate spre testare în cadrul cercetării sunt după cum urmează:

H1: Prin elaborarea unui indice compozit de risc financiar și fiscal pot fi identificați indicatorii financiar-patrimoniali asupra cărora trebuie acționat prin

politici financiare și economice, în vederea obținerii unui impact indirect optim asupra reducerii dimensiunii economiei subterane;

H2: Punctele de inflexiune majoră, care constituie fundamente în elaborarea unor strategii și politici macroeconomice de combatere și control a economiei subterane, sunt indicatorii privind *Gradul de îndatorare total* și *Rata îndatorării globale*.

MOTIVAȚIA ȘI RELEVANȚA CERCETĂRII

Atât dificultatea definirii economiei subterane, cât și determinarea dimensiunii sale reprezintă demersuri științifice dificil de realizat, dat fiind faptul că activitățile din această sferă sunt și rămân în mare măsură nedetectate. Necesitatea cunoașterii nivelului și întinderii economiei subterane, precum și cartografierea modificărilor sale în timp este motivată de relevanța politică și economică a tematicii. Mai mult decât atât, cunoașterea tuturor informațiilor privind activitatea economică totală vizând producția oficială și neoficială de bunuri și servicii este esențială în elaborarea unor politici economice adecvate, care să răspundă fluctuațiilor de dezvoltare economică spațială (geografică) și temporală. De asemenea, dimensiunea economiei subterane reprezintă o sursă de date primară în estimarea nivelului evaziunii fiscale și în luarea deciziilor necesare controlului adecvat al fenomenului.

În acest context este de o importanță deosebită să înțelegem cauzele, să anticipăm și, eventual, să contracarăm efectele negative, dar în aceeași măsură, din perspectivă operațională, apreciem foarte util să prefigurăm situațiile posibil nelegale în care anumite entități din domeniul economic s-ar putea poziționa, volitiv sau nu, cu un scop determinat în sensul fraudării, sau doar ca interpuși pe diferite lanțuri de tranzacționare.

În concordanță inclusiv cu coordonatele generale pe care se poziționează statul de drept și strategiile guvernamentale care vizează generalizarea proceselor de digitalizare și reformare, ideea unui model econometric care să evalueze expunerea la risc din prisma activităților din sfera economiei subterane apare ca o necesitate.

Întrebarea pertinentă de ce în secolul vitezei nu există deja implementat un astfel de model își poate găsi diferite răspunsuri, mai mult sau mai puțin justificate, decente sau reale. În opinia noastră, o abordare constructivă vizează ceea ce se poate realiza, iar nu ceea ce nu s-a făcut. Astfel, dintr-o motivare sintetică, rezultă interesul enorm și critic, precum și importanța demersului pe care am înțeles să-l realizăm scopul cercetării academice.

În ceea ce privește **cercetarea de tip fundamental** efectuată, **principala motivație** a alegerii acestei tematici constă în pozițiile dihotomice existente la nivelul sferei cunoașterii, cu privire la economia subterană, atât din prisma

principalelor caracteristici și manifestări ale acesteia, din prisma delimitării de alte concepte similare învecinate, cât și din punct de vedere al metodelor și tehnicilor de cuantificare a întinderii sale.

Mai mult decât atât, deși informalitatea de la nivelul economiei este un fenomen cunoscut, ce face parte integrantă din viața contemporană și care presupune provocări economice, sociale, politice și culturale la nivel global, mai multe aspecte referitoare la natura și consecințele sale rămân încă neexplorate și nerezolvate.

În acest sens, la nivelul câmpului de cunoaștere nu s-a stabilit o modalitate unitară de măsurare a sectorului informal, aspect care justifică demersul de cercetare efectuat în cadrul lucrării, respectiv acela de utilizare a informațiilor economice în vederea cartografierii riscurilor asociate economiei subterane.

În ceea ce privește **relevanța** temei de cercetare, opinăm că finalitatea demersului științific, care constă în determinarea stadiului actual al cunoașterii în domeniul economiei subterane, poate fi cuantificată prin intermediul **contribuțiilor proprii** aduse sferei cunoașterii, care vizează:

- efectuarea unei revizui critice și interpretative extensive a definițiilor atribuite conceptului de *economie subterană* și delimitarea acestuia de alți termeni utilizați în strânsă legătură, în context internațional și național în cercetările din domeniu;
- elaborarea unei definiții proprii pentru conceptul de *economie subterană*;
- revizuirea și analiza factorilor determinanți și favorizanți ai manifestării activităților economice ascunse;
- revizuirea și analiza cercetărilor din domeniul măsurării economiei subterane.

Pe componenta de **cercetare cantitativ-statistică**, demersul științific își găsește motivația și relevanța în faptul că elaborarea unui model econometric, cu utilitate duală, în sensul cartografierii și construirii unui profil de risc financiar și fiscal național, la nivel macroeconomic și a unor modele regionale, cu identificarea zonelor și activităților în care se manifestă vulnerabilitățile maxime de risc din prisma economiei subterane, precum și de construire a unei funcții particularizate de catalogare a entităților raportoare în eșaloane de risc, asigură identificarea ariilor spre care trebuie îndreptate măsurile de politică financiară și macroeconomică regionale, reprezentând un demers de o